

УДК 378.147

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Іконнікова М.В.

Хмельницький національний університет

Проаналізовано особливості впливу лінгвістичної глобалізації на професійну підготовку філологів. Схарактеризовано важливість мови світового спілкування, або глобальної мови, для розвитку культури, економіки, науки й освіти. Наголошено на відмінностях, що існують в термінології у відповідних мовних картинах світу, що потребують посиленої уваги мовознавців. З'ясовано вплив лінгвістичної глобалізації на розвиток перекладознавства, прикладної лінгвістики та її напрямів, освіти і виховання. Акцентовано увагу на можливих ризиках та проблемах викликів лінгвістичної глобалізації. Наголошено на необхідності удосконалення змістового компоненту філологічної освіти, зокрема забезпечення інтеграції загальнонаукових, професійних та спеціалізованих знань, а також широкого впровадження елективних дисциплін фахового спрямування.

Ключові слова: філолог, лінгвістична глобалізація, професійна підготовка, прикладна лінгвістика, перекладач, вчитель-словесник, мовна картина світу, зміст.

Постановка проблеми. Посилення впливу глобалізаційних процесів на суспільне життя загострює проблему лінгвістичної глобалізації в освіті, оскільки освітній універсум конституюється насамперед через мову. Проблема мови постійно висувається у центр сучасного освітнього дискурсу, оскільки торкається буттєвої укоріненості освітніх практик. Водночас лінгвістична глобалізація має специфічний прояв, оскільки мова світового спілкування ніколи не зможе витіснити національні мови з освітнього простору. У зв'язку з цим актуалізуються дослідження з проблем лінгвістичних та освітніх викликів глобалізації у площині педагогіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть українськими та зарубіжними науковцями активно здійснюються дослідження з проблем освітньої та лінгвістичної глобалізації. Наукову і практичну цінність мають дослідження В. Алпатова, З. Бауман, Л. Боярової, О. Герасимової, Ю. Жлуктенко, Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Н. Клименко, Т. Кучери, І. Пантелєєвої, Л. Печенікової, С. Попова, О. Сковородникова, О. Чередниченка та ін. У теоретико-методологічному зрізі дослідження опираються на положення філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, Г. Філіпчук та ін.), теорії і методики професійної підготовки філологів (Л. Базиль, Л. Мацько, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.). Увага вчених зосереджена на питаннях впливу глобалізації на розвиток світових мов, позитивних результатах і негативних наслідках глобалізаційних процесів. Поява нових глобалізаційних явищ зумовила низку нерозв'язаних питань: глобалізація і мовна політика, глобалізація і національна ідентичність, глобалізація і національна культура, глобалізація і екологія мови, глобалізація і мовна освіта, глобалізація і мова тощо. Проблема професійної підготовки філологів у контексті лінгвістичної та освітньої глобалізації не поставала предметом самостійного наукового пошуку.

Мета статті – обґрунтувати теоретико-методологічні засади професійної підготовки філологів у контексті лінгвістичної глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Термін «глобалізація» в його сучасному значенні вперше вжито в англійській мові в 60-і роки ХХ століття, однак

до широкого наукового обігу він увійшов набагато пізніше. Незважаючи на те, що глобалізація ще не стала всеосяжним процесом і явищем, світ досить швидко інтегрується, а це потребує теоретичного осмислення в багатьох її аспектів. Основою глобалізації, на думку вчених, є англо-американська модель суспільства: економіки, політики, культури, освіти як невід'ємної частини суспільних відносин. Дослідники наголошують, що можливості глобалізації складно охопити в цілісному вигляді, тому англо-американська сутність глобальної конвергенції є більш очевидною, ніж процес конвергенції сам по собі [6, с. 98]. Варто зазначити, що за останні два десятиліття англійські країни внесли значні зміни в систему вищої освіти, культури, мови та стали глобальними центрами лінгвістики.

Основними проявами глобалізації в царині мови, на думку дослідників, є тенденція до світової універсалізації англійської мови, її широкого міжнародного розповсюдження насамперед як загальносвітової другої мови, а також збільшення кількості запозичень з англійської мови в інших національних мовах. [1; 4]. Відтак англійська мова претендує на місце першої в історії людства єдиної глобальної мови міжнародного спілкування. Вплив англійської мови на інші мови світу, у тому числі й на українську, зумовлює стрімке збільшення кількості англійських запозичень, серед яких переважають термінологічні одиниці. Спостерігаються негативні тенденції звуження сфер використання національних мов, зокрема в науці, через брак термінології, що викликає природну стурбованість мовознавців, оскільки англійські запозичення не завжди є обґрунтованими та науково виправданими.

Попри значну кількість і високу якість досліджень із зіставного мовознавства, багато теоретичних та практичних проблем залишаються невирішеними. Мовні картини світу різних країн мають суттєві відмінності, оскільки їх формування відбувається під впливом різноманітних екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників. Насамперед спостерігаються значні розбіжності на рівні терміносистем різних мов, де поряд зі спільними поняттями існують відмінності та концептуальні неузгодженості, незбіг семантичної структури та

обсягу значення термінів, парадигматична асиметричність тощо. Особливо це впливає на якість перекладу спеціальних текстів, через відсутність в мові перекладу термінологічних конструкцій, які б могли достатньо точно описати терміни вихідної мови. Розбіжності у поясненні реалій дійсності за допомогою номінативних елементів, є однією з основних причин запозичення англійської термінології. Відповідно дослідження спеціальної (професійної) термінології у різних аспектах, виявлення відмінностей в системі понять певної галузі, що функціонують у відповідних мовних картинах світу, є актуальними і потребують уваги філологів. Зіставні дослідження дають змогу встановити структурні та семантичні особливості, закономірності творення термінів у цих мовах, що сприяє вирішенню проблеми адекватного відтворення співвідносних понять в умовах відмінності терміносистем. Досвід нормалізації процесів запозичення англійських термінів у багатьох мовах свідчить про неефективність та недоцільність імперативного втручання в мовні процеси. Тільки активний розвиток національної науки може вплинути на процес запозичення іншомовних термінів та підняти престиж національної наукової мови, що може викликати зворотні процеси, як це відбулося свого часу з англійською науковою термінологією [8, с. 76].

З урахуванням вищезазначеного актуалізується проблема підвищення якості професійної підготовки філологів, особливо перекладачів. Потребує удосконалення змістовий компонент філологічної освіти, зокрема забезпечення інтеграції загальнонаукових, професійних та спеціалізованих знань, а також широкого впровадження елективних дисциплін фахового спрямування. Досконале володіння рідною та іноземною мовами нині є недостатнім для якісного виконання філологом-перекладачем своїх професійних функцій. Важливе значення в контексті викликів лінгвістичної глобалізації має рівень розвитку мовної інтуїції, знання спеціальної терміносистеми, володіння мовними та комунікативними стратегіями і тактиками, мовною здогадкою. Збільшення у сучасній українській мові кількості слів, запозичених з англійської мови, насамперед у сфері термінології, зумовлює потребу їх всебічного дослідження з метою визначення ролі англійської термінології у формуванні терміносистем на сучасному етапі та оцінки інтенсивності і масштабів впливу англійської мови на українську. Завданням філологів-перекладачів є постійний контроль за мовною ситуацією, виявлення можливих негативних тенденцій та прогнозування наслідків впливу глобалізації на розвиток національної мови. Найважливішими механізмами перекладацької діяльності є сприйняття тексту (інформації), запам'ятовування, перехід від однієї мови до іншої, оформлення перекладу та синхронізація перекладацьких операцій. Для цього майбутніх філолог-перекладач повинен мати інтегровані лінгвістичні та соціокультурні знання, знання терміносистеми метамови, теорії й практики перекладу, перекладознавства, текстолінгвістики, лінгвальних маркерів соціальних відносин та етики перекладу, типів іншомовних дискурсів, жанрових конвенцій, способів досягнення еквівалентності в перекладі й перекладацьких транс-

формацій, видів перекладу, галузеві знання. Крім цього важливе значення має сформованість критичного, логічного, дивергентного, асоціативного й аналітичного типів мислення. Ці складники та показники професійної компетентності філолога-перекладача формуються та розвиваються під час аудиторної й самостійної роботи студентів у два етапи: перший – навчання теорії перекладу; другий – навчання стратегіям, тактикам і практики перекладу.

Одним з чинників і водночас наслідків лінгвістичної глобалізації є мовні трансформації, що відбуваються через розгалуження мережі Інтернету. Програмні орієнтири інформаційно-світowego простору, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інтенсифікація процесу комп'ютеризації в усіх галузях актуалізували посилення уваги до якості професійної підготовки фахівців в галузі прикладної лінгвістики, які не лише володіють ґрунтовними теоретичними знаннями і практичними вміннями, але передусім майстерно і кваліфіковано використовують мову у розробці комп'ютерних програм, здійснюють стандартизацію та уніфікацію науково-технічної термінології, розробляють методи і технології автоматичного анотування, реферування, машинного перекладу тощо.

Вплив лінгвістичної глобалізації на розвиток прикладної лінгвістики зумовив розширення її напрямів (психо/нейролінгвістика, викладання мови, соціолінгвістика, прагматика, письмовий переклад, комп'ютерна лінгвістика, машинний переклад, корпусна лінгвістика, лінгводидактика, функціональна лінгвістика, конструктивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, етнолінгвістика, інтерлінгвістика, перекладознавство, транслітерування, зіставне мовознавство, контр-активна лінгвістика, конфронтативна лінгвістика, ареальна лінгвістика, лінгвогеографія, просторова лінгвістика, когнітивна лінгвістика, математична лінгвістика, кібернетична лінгвістика, комп'ютерна лінгвістика картографія, стилеметрія, документознавство тощо), що сприяло утвердженню її як самостійної галузі філологічної науки, набуттю статусу «мейнстріма», а відтак загострило потреби у фахівцях з прикладної лінгвістики. Цілком погоджуємося із В. Корнієнко, що трансформація змісту підготовки прикладних лінгвістів потребує інтеграції лінгвістичних, технічних, комп'ютерних дисциплін, розширення варіативної складової змісту за вибором студента (введення нових навчальних дисциплін та спецкурсів, наприклад, «Мова та технологія (прикладні науки)», «Мова та суспільство», «Культурна антропологія», «Основи фонологічного аналізу», «Основи граматичного аналізу», «Основи лінгвістичного аналізу», «Міжкультурні зв'язки» «Соціолінгвістика», «Лінгвістична антропологія», «Білінгвізм», «Психолінгвістика», «Гендерна рівність та мова» тощо) [2, с. 14].

Важливість мови світового спілкування, або глобальної мови (global language), безсумнівно, сприятиме розвитку науки й освіти. Водночас надмірний вплив лінгвістичної глобалізації на освіту і виховання може призвести до соціально-культурного шоку. В освіті та вихованні рідна мова має екзистенційне значення. На переконання К. Ушинського, мова – це найповніший і най-

вірніший літопис багатовікового життя народу, тому, засвоюючи її, кожне нове покоління засвоює в той же час «плоди думки й почуття тисячі поколінь, що передували йому й давно вже зотліли...» [9, с. 123]. Мова – це засіб творення думки, мислення й пізнання, шлях усвідомлення естетичних і моральних ідеалів. О. Потебня, розвиваючи висловлену В. Гумбольдтом думку про нерозривність мови і людського способу буття в світі, рішуче виступає проти мовної асиміляції, за збереження і розвиток усіх національних мов як найглибших стихій народного буття. Будь-які спроби зменшити значущість рідної мови навіть задля розширення освітніх горизонтів означатимуть кінець так званої «педагогічної інтимності», тобто означатимуть неможливість екзистенційного педагогічного діалогу [5]. Зокрема, на це звертає увагу відомий німецький філософ – екзистенціаліст О. Больнов у праці «Мова і виховання» [11], де він пропонує свою версію педагогіки як діалогу між вихователем і вихованцем, спільним ґрунтом яких є мова і національна культура. Ця позиція є трансформацією гумбольдтської філософії мови, яка розкривала глибинний зв'язок між мовою і формуванням особистості, її світоглядом і внутрішнім світом.

Зауважимо, що нині необхідно враховувати не тільки глибинний зв'язок між людиною та мовою, а й горизонтальні комунікативні ланцюги, розширенню яких сприяє лінгвістична глобалізація, що є однією з можливостей залучення людини до світового освітнього простору. Між національними мовами і так званою «глобальною» існують складні стосунки. В оцінці мови світового спілкування спостерігаються коливання від позитивної оцінки як чинника розсування культурних горизонтів, розширення шансів для особистісного розвитку, так і негативні: англійська мова стає примусом для інших країн світу, додатковим чинником соціального розшарування у глобальному вимірі. Адже той, хто володіє англійською, за умов глобалізації має більше шансів для професійної і особистісної самореалізації, стає реальністю сьогодення.

Англійська мова стає активним чинником конституювання культурно-освітнього простору. В європейських, азійських, африканських країнах англійська мова є мовою вищої освіти. Водночас ці тенденції потребують осмислення і відповідального ставлення, коли йдеться про організацію освітніх і виховних практик в умовах лінгвістичної глобалізації. У методологічному плані варто використати потенціал крос-культурного діалогу із збереженням домінуючих імперативів сучасної гуманістичної парадигми «людина – освіта – культура – мова». Для цього необхідно поглибити розуміння можливостей і обмежень лінгвістичної глобалізації у конституюванні освітнього простору. У цьому контексті В. Кремень зауважує, що антропологічна парадигма сучасної філософії освіти полягає у дослідницькому міждисциплінарному просторі на єдиній методологічній основі. Такі важливі напрями гуманітарних наук, як лінгвогносеологія (предметом якої є пізнавальна функція мови як своєрідної форми уявлення людиною світу), лінгвосціологія (соціолінгвістика, що досліджує зв'язки мови і індивіда), лінгвіобіохеволюція (тобто лінгвопраксеологія, яка ви-

вчає роль мови в практичній поведінці людини), лінгвокультурологія (взаємовідношення мови і (культури), лінгвоетнологія (етнолінгвістика), ка орієнтується на розгляд взаємозв'язків мови, духовної культури народу, народного менталітету і народної творчості), лінгвопалеонтологія (дослідження зв'язків мовної історії з історією народу, його матеріальною і духовною культурою, географічною локалізацією, архаїчною свідомістю [3, с. 29]. Такий синтез лінгвістичних дисциплін з філософськими і культурологічними підходами сприятиме знаходженню розумного співвідношення між національною мовою та мовою світового спілкування.

У цьому контексті вплив лінгвістичної глобалізації на освітньо-виховні процеси зумовлює пошук шляхів удосконалення професійної підготовки вчителя-словесника. Нові підходи до змісту шкільних курсів української мови і літератури, пов'язані з принципово новим формуванням цілей і завдань викладання, окреслюють проблеми формування мовної особистості вчителя як головного творця і носія національної мови, культури й духовності. Актуальною проблемою підготовки вчителя-словесника як і перекладача, прикладного лінгвіста, залишається єдність теоретичної і практичної підготовки, навчальної і науково-дослідницької діяльності студентів і викладачів, що в цілому забезпечує їхню багатаспектну готовність до професійної діяльності. У вищій школі продовжують існувати проблеми роз'єднаності між навчальними дисциплінами. На наше переконання, зміст професійної підготовки вчителя-словесника має бути спрямований на інтеграцію філологічної, методичної та психолого-педагогічної підготовки. Знаючи основи філологічної науки, вчитель-словесник проектує її парадигму на учня, а саме: показує красу мови і літератури, зацікавлює, захоплює філологічним предметом, упроваджує проблемне вивчення, формує національно-мовні особистості молодих громадян Української держави. На думку О. Семенов, зменшення годин на фахові дисципліни, багатопредметність, переважно лекційний шлях пізнання – усе це позначається на фундаментальності професійної підготовки вчителя-словесника, його практичних умінь, навичках, здібностях, формує поверхову уяву про предмет дослідження, знижує пізнавальну мотивацію, порушуючи тим самим основи майбутньої творчої діяльності з учнями, особливо в умовах підготовки вчительських кадрів до профільного навчання [7, с. 11].

Висновки і пропозиції. Як бачимо існують негативні і позитивні наслідки лінгвістичної глобалізації. З одного боку, лінгвістична глобалізація призводить до послаблення значущості рідної мови й втрати культурної ідентичності, з іншого – є вагомим чинником формування світової культури та освітньої спільноти, яка посилює легітимацію англійської мови як мови світового суспільства. В умовах глобалізації суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, техніко-технологічних, культурно-освітніх процесів, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, активізації економічної, освітньої, наукової та культурної інтеграції України до загальноєвропейської і світової спільноти,

актуалізується необхідність пошуку нових концептуальних підходів до професійної підготовки філологів. Філолог сучасної доби повинен добре знати наукові основи, історію і методологію, тенденції в розвитку мови, усвідомлювати актуальні проблеми викладання мови, літератури, пере-

кладу, місце цих навчальних предметів у системі знань і людських цінностей. Вплив глобалізаційних процесів на професійну підготовку філологів зумовлює інтернаціоналізацію та універсалізацію освітніх процесів, дослідження яких вважаємо перспективами подальших наукових розвідок.

Список літератури:

1. Алпатов В. М. Глобализация и развитие языков [Электронный ресурс] / В. М. Алпатов. – Режим доступа : <http://www.anti-glob.narod.ru>.
2. Корнієнко В. В. Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з прикладної лінгвістики університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Віта Вікторівна Корнієнко. – ХНУ, 2012. – 20 с.
3. Кремень В. Г. Освіта і наука України – шляхи модернізації: (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
4. Палажченко П. Р. Глобализация и диалог цивилизаций [Текст] / П. Р. Палажченко // Свободная мысль – XXI. – 2004. – № 6. – С. 3–12.
5. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М., 1976. – 126 с.
6. Северинчик О. П. Україна в контексті інтеграційних та глобалізаційних процесів : проблеми та перспективи / О. П. Северинчик // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. – Київ : ІВЦ “Політехніка”, 2009. – Вип. 2 – С. 96–103.
7. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. / О. М. Семенов. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.
8. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии [Текст] / Л. Б. Ткачева. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. – 198 с.
9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. – Т. I. / К. Д. Ушинський; редкол. В. Столетов [та ін.]. – К. : Рад. шк., 1983. – 488 с.
10. Bollnow O. F. Sprache und Erziehung / O. F. Bollnow. – Stuttgart : Kohlhammer, 1969. – 236 s.

Иконникова М.В.

Хмельницький національний університет

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ФИЛОЛОГОВ В КОНТЕКСТЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

Проанализированы особенности влияния лингвистической глобализации на профессиональную подготовку филологов. Охарактеризована важность языка мирового общения или глобального языка для развития культуры, экономики, науки и образования. Отмечены различия, существующие в терминологии в соответствующих языковых картинах мира, требующих повышенного внимания языковедов. Выяснено влияние лингвистической глобализации на развитие переводоведения, прикладной лингвистики и ее направлений, образования и воспитания. Акцентировано внимание на возможных рисках и проблемах вызовов лингвистической глобализации. Отмечена необходимость совершенствования содержательного компонента филологического образования, в частности обеспечение интеграции общенаучных, профессиональных и специализированных знаний, а также широкого внедрения элективных дисциплин профессионального направления.

Ключевые слова: филолог, лингвистическая глобализация, профессиональная подготовка, прикладная лингвистика, переводчик, учитель-словесник, языковая картина мира, содержание.

Ikonnikova M.V.

Khmelnytsky National University

LINGUISTS' PROFESSIONAL TRAINING IN THE CONTEXT OF LINGUISTIC GLOBALIZATION

Summary

The features of the impact of globalization on linguistic linguists' training have been analyzed. The importance of global language for communication, culture, economy, science and education has been determined. Much attention has been paid to the difference in terms of the relevant and global languages. The influence of globalization on linguistic development of translation, applied linguistics and its trends, education and training has been characterized. Special attention has been paid to the risks and challenges of linguistic globalization. The necessity of improving the semantic component philological education, including ensuring the integration of general, professional and specialized knowledge and broad introduction of elective professional subjects has been emphasized.

Keywords: linguist, linguistic globalization, training, applied linguistics, translator, teacher of language and literature, world language, content.